

Слободяник І.О.

студент,

Науковий керівник: Мазур В.В.

кандидат юридичних наук, старший викладач,

Навчально-науковий інститут № 1

Національної академії внутрішніх справ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНСЬКОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ З ПИТАНЬ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Стать є однією з найважливіших характеристик, що індивідуалізує особу та визначає її правовий статус в певному суспільстві. Донедавна вважалося, що стать визначається при народженні, а законодавчою позицією держав було заперечення можливості зміни в правовому статусі особи у зв'язку з корекцією статевої належності. Однак, проблеми, обумовлені зміною біологічної статі, є актуальними також і в Україні. Процес пізнання глибин цього унікального феномену є актуальним як в теорії, так і на практиці. Тому в умовах розбудови в Україні демократичної, соціальної, правової держави особливої актуальності набуває дослідження питань, пов'язаних з правом на ім'я (його зміну) особи, що змінила стать, особливо з врахуванням зарубіжного досвіду [1, с. 135].

Взагалі, термін «трансгендер» об'єднує різні явища й ідентичності. Транссексуалами називають людей, чия гендерна ідентичність відрізняється від їх біологічної статі та які, як правило, змінюють або хочуть змінити своє тіло за допомогою гормонотерапії, операцій або інших засобів, щоб наблизити вигляд і функції свого тіла до тих, які притаманні іншій статі. Цей процес зміни тіла за допомогою медичних втручань часто називають зміною статі або гендеру, або транзішеном, або «переходом» суть якого укладена в полярній розбіжності і грубій альтернативній розбіжності біологічної і громадянської статі з тією, що формується статтю психічною.

Стать – це визначення особи при народженні як чоловіка або жінки згідно з їх анатомічними (первинними і вторинними статевими ознаками) та/ або їх біологією (гормонами). Гендер стосується традиційних або стереотипних ролей, поведінки, занять та атрибутів, які в певному суспільстві вважаються притаманними чоловікам і жінкам. Як

правило, внаслідок зміни статі виникають правові наслідки, які можуть зачіпати права та інтереси інших членів сім'ї: другого з подружжя, дітей та інших близьких родичів. На даний момент чинним сімейним законодавством України питання забезпечення прав і законних інтересів досліджуваних осіб належним чином не врегульовані.

Відповідно до ст. 26 СК України відсутня умова щодо зміни вказівки про стать у документах трансгендерної особи, тим паче вона не зазначена як обов'язкова. Внесення змін до актового запису про народження у зв'язку зі зміною статі за бажанням може здійснюватися на підставі медичного свідоцтва про зміну (корекцію) статевої належності, яке видається Комісією після проведення хірургічної корекції. Трансгендерна особа може звернутися до суду із заявою, в якій викладено прохання встановити факт зміни (корекції) статевої належності. Встановлення зазначеного факту необхідно такій особі для внесення змін до актового запису про народження в частинах «стать» і «по батькові». Прикладом встановлення такого факту є справа № 520/5166/13-ц [5]. При зміні статі особою, заява про внесення змін до актового запису про народження у зв'язку зі зміною статі (гермафродитів і транссексуалів) також може бути подана до відділу державної реєстрації актів цивільного стану за місцезнаходженням Комісії з питань зміни (корекції) статевої належності, що видала медичне свідоцтво про зміну (корекцію) статевої належності (п. 2.1 «Про затвердження Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання»). Отже, українське законодавство певною мірою відповідає рекомендаціям міжнародних організацій про встановлення норм, які дозволяють визнавати зміну статі особи з юридичної точки зору і приводити у відповідність документи цієї особи [2, с. 34].

Варто зазначити, що дане право прямо не передбачене законодавством України, проте перелік особистих немайнових прав, які встановлені Конституцією, Цивільним кодексом (далі – ЦК) України та іншим законодавством, не є вичерпним (ч. 3 ст. 270 ЦК України). Дослідження права на гендерну ідентичність також не можна назвати даниною науковій традиції, попри те що питання, пов'язані, зокрема, зі зміною статі людини, дійсно належать до проблемних у юриспруденції. У той час як зарубіжна юридична думка приділяє величезну увагу питанням так званої біоетики, проблемам співвідношення права, моралі та медицини, обґрунтовує право на сексуальну ідентичність, вітчизняні та сучасні вчені роблять у цьому напрямку лише перші кроки [3, с. 275].

З цього приводу важливим є звернення до зарубіжного досвіду.

Особливістю правової категорії «гендерна ідентичність» в міжнародному праві в тому, що зазвичай воно не згадується в антидискримінаційних міжнародних договорах з прав людини, ці договори застосовуються до всіх людей, завдяки тому, що положення про дискримінацію в них не носять вичерпний характер.

Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, який відповідає за Пакт про громадянські та політичні права заявив, що «гендерна ідентичність визнається поряд із забороненими ознаками дискримінації; наприклад, особи, які є трансгендерами, транссексуалами або інтерсексуалами часто стикаються з серйозними порушеннями прав людини.

Одним із пріоритетних напрямків в політиці і діяльності ЄС є боротьба з дискримінацією за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Про це йдеться і в Лісабонському договорі (01.12.2009), який замінює Конституцію ЄС, і в спеціально з цього приводу прийнятих однойменних Резолюції Ради Європи № 1728 (2010) та Рекомендації № 1915 (2010) «Дискримінація за принципом сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності». Проте однозначного правового регулювання процедур щодо власне зміни статі (гендеру) на теренах ЄС не має. Установчими договорами до спільної компетенції ЄС шлюбно-сімейні правові відносини не були віднесені. Амстердамський договір Євросоюзу 1997 року всього лиш закріпив рух “Gender Mainstreaming” в якості офіційної стратегії, яка в документах ООН визначена як «основна глобальна стратегія сприяння гендерній рівності», обов’язкова для всіх держав – членів ООН. Тому базовим документом, який, свого роду, є спільним для виконання у всіх країнах-членах ЄС є Європейська конвенція з захисту прав людини та основоположних свобод 1950 року, яка у статті 14 зазначає, що користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Першою країною в ЄС, яка дозволила трансгендерам змінювати у офіційних документах стать без проведення операції, десять років тому стала Німеччина. Поряд з цим з 1 листопада 2013 року в цій країні набули чинності зміни до сімейного законодавства, згідно яких за

рішенням батьків в свідоцтві про народження дитини може не вказуватись її стать. У національному законодавстві Швеції, транссексуалізм зовсім відсутній у переліку психіатричних захворювань. Проблема статевої ідентичності в цій країні зміщується в психологічно-соціальний аспект та вирішується на рівні сімейного лікаря, а також фахівця-сексопатолога.

За чинним законодавством Іспанії, зокрема, “Ley de Identidad de Género” (Закон про статевоу ідентичність), транссексуали мають можливість змінити ім’я в паспорті навіть до операції зі зміни статі. В даному випадку необхідно надати довідку від лікаря, яка підтверджує, що фізіологічна стать людини не збігається з його істинною гендерною ідентифікацією.

Європейській практиці також відомі окремі випадки обмеження права осіб, що змінили стать, у сфері правовідносин соціального забезпечення. Проте в підсумку суди виправляли дані приклади дискримінації. Так у Великій Британії не передбачено право на зміну статі в свідоцтві про народження.

Проаналізувавши зарубіжний досвід, можна виокремити певні особливості міжнародно-правових стандартів з питань гендерної ідентичності (насамперед стосовно трансгендерів): 1) такі особи мають право на зміну статі та імені в офіційних документах як після проведеної щодо них хірургічної корекції статі, так і без хірургічного втручання (на основі психологічної експертизи); 2) ці особи не повинні бути обмеженими у праві на вступ у шлюб ні до, ні після зміни статі (заборона дискримінації у сімейних правовідносинах); 3) не допускається їх дискримінація у соціальній сфері. Водночас слід відзначити, що досліджувані питання є досить дискусійними як у науковій площині, так і у життєдіяльності суспільства. Саме це спонукає до подальшого ґрунтовного аналізу, вивчення досвіду різних країн, міжнародних організацій.

Щодо українського законодавства, то на даний час чинним законодавством України питання забезпечення прав і законних інтересів досліджуваних осіб належним чином не врегульовані, що, в свою чергу, потребує подальшої аналітичної розробки з метою вирішення цього питання на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Посикалюк О.О. Право на транскрибований запис імені: аналіз норм законодавства та правозастосовної практики / О.О. Посикалюк // Університетські наукові записки. – 2013. – № 4. – С. 134-142.
2. Розгон О.В. Порухення сімейних прав трансгендерної особи у контексті доктрини прав людини // Наукове друковане іноземне видання “Eurasian Academic Research Journal”. – 2016. – № 5 (05). – С. 33-47.
3. Шалиганова А.С. Щодо правової природи та змісту права на гендерну ідентичність / А.С. Шалиганова // Право і Безпека. – 2011. – № 3. – С. 274-279.
4. Бреус С.М. Міжнародно-правові стандарти і зарубіжний досвід у сфері гендерної ідентичності / С.М. Бреус // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 3. – С. 83-87.
5. Єдиний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/31612249>